

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософських наук, професора
Сергія Юрійовича Путрова
на дисертацію Возчикової Наталії Василівни
«Формування передкомунікативних та базових комунікативних вмінь і навичок
у дітей раннього віку з ускладненнями розвитку»,
подану на здобуття наукового ступеня вищої освіти доктора філософії
у галузі знань 01 освіта/педагогіка
за спеціальністю 016 спеціальна освіта

Дисертаційне дослідження Н.В. Возчикової має незаперечну актуальність, оскільки викликане необхідністю розробки нових підходів до розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей раннього віку з генетичною та перинатальною патологією розвитку різного генезу. Сучасні зміни в дошкільній освіті та тенденції до запровадження заходів і програм з раннього виявлення та корекції порушень розвитку зумовлюють наявність проблеми прогнозування перспектив розвитку кожної дитини, починаючи з грудного віку та періоду раннього дитинства. Очевидним є той факт, що діти раннього віку знаходяться поза увагою центрів комплексної реабілітації та інклюзивно-ресурсних центрів, оскільки переважно спостерігаються в дитячих поліклініках, де, нажаль, не передбачено поглибленої психолого-педагогічної діагностики і комплексної корекційно-розвиткової роботи. У світлі сучасних міжнародних та вітчизняних тенденцій до вивчення дизонтогенезу дітей раннього віку, питань адекватної диференційованої підтримки та корекції, актуальною стає проблема вивчення порушень комунікативно-мовленнєвого розвитку на підготовчому та переддошкільному етапах первісного оволодіння комунікативно-мовленнєвими вміннями і навичками. Все вищезазначене дає змогу стверджувати, що дисертаційне дослідження Н. В. Возчикової «Формування передкомунікативних та базових комунікативних вмінь і навичок у дітей раннього віку з ускладненнями розвитку» є актуальним, своєчасним, перспективним та практично значущим.

Вивчення рукопису дисертації переконливо засвідчує, що авторський підхід до розкриття обраної проблематики можна характеризувати як фундаментальний і багатоаспектний. Достатній рівень обґрунтованості й достовірності висунутих наукових положень, сформульованих висновків

дисертаційної роботи забезпечується теоретико-методологічною фундаментальністю вихідних позицій дослідження та системним аналізом його матеріалів, узгодженістю теоретичних положень й прикладних проєкцій роботи; ретельно продуманим понятійним полем дослідження; адекватним вибором наукового інструментарію, який охоплює комплекс теоретичних, емпіричних, статистичних методів; багатою джерельною базою. Усе це створює продуктивні передумови для здійснення дисертанткою наукової рефлексії проблеми дослідження, глибокого аналізу його об'єкту і предмету та забезпечення коректності висвітлення отриманих результатів.

Структура рецензованої праці відповідає меті і завданням дослідження, що зумовлює її логічну обґрунтованість і завершеність. На основі проведеного теоретико-експериментального дослідження автором проведено дефінітивний аналіз ключових понять комунікативної функції спілкування. Доведено, що відповідно до специфіки та описаних труднощів нервово-психічного розвитку дітей раннього віку очевидною є необхідність концептуально нового міжгалузевого підходу до забезпечення максимального використання потенційних можливостей дітей з ускладненнями розвитку та максимальну їх інтеграцію у сучасні освітні умови України.

Важливим науковим результатом дослідження, представленим у 1 розділі роботи, є виокремлення авторських понятійних категорій «ускладнення у розвитку», «передкомунікативні навички», «базові комунікативні вміння і навички». Вагомим внеском автора у теорію спеціальної освіти дітей раннього віку є розробка структурних складових передкомунікативних та базових комунікативних вмінь і навичок, з урахуванням онтогенетичних особливостей нервово-психічного розвитку дітей раннього віку. Слід відзначити ґрунтовний аналіз особливостей комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з порушеннями розвитку різного генезу та детальний опис ранніх проявів патологічного розвитку передкомунікативних та базових комунікативних вмінь і навичок. Дисертант акцентує увагу на тому, що наявні комунікативно-мовленнєві труднощі мають негативний вплив на встановлення та підтримку контактів з однолітками під час сумісних видів

активності, що значно ускладнює подальшу здатність дитини до суспільно корисної діяльності, в процесі якої вона здобуває певний соціальний та життєвий досвід.

Важливим науковим результатом дослідження, представленим у 2 розділі, слід вважати ґрунтовне вивчення сучасного програмно-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти в групах для дітей раннього віку та розробку комплексної психолого-педагогічної діагностики, яка ґрунтується на міждисциплінарному підході та враховує особливості нервово-психічного розвитку дітей раннього віку з генетичною / перинатальною патологією різного генезу. Також автором розроблено алгоритм діагностування, основою якого є наукові положення про те, що специфіка формування комунікативних вмінь і навичок дітей раннього віку з ускладненнями розвитку вимагає спеціального виду діагностики. Схвалюємо, що при розробці концептуальних підходів до визначення стану сформованості передкомунікативних та базових комунікативних вмінь і навичок автором зроблено акцент на здатності дітей до різних способів використання знаків в комунікативних ситуаціях. Позитивної оцінки заслуговують підходи автора до розв'язання ключових завдань констатувального етапу емпіричного дослідження, в якому визначено критерії сформованості передкомунікативних та базових комунікативних вмінь і навичок у дітей раннього віку з ускладненнями розвитку, а саме: імпресивно-діяльнісний, лінгвістично-когнітивний та соціально-комунікативний та показники за кожним із цих критеріїв. Важливою є об'єктивність визначення стану сформованості передкомунікативних та базових комунікативних вмінь та навичок у дітей експериментальної групи, яка була забезпечена шляхом кількісного та якісного аналізу отриманих результатів анкетування, опосередкованого спостереження та тестування дітей в штучно створених умовах.

Третій розділ дисертаційного дослідження розкриває зміст корекційно-розвиткового супроводу дітей раннього віку з ускладненнями розвитку, теоретико-методологічні основи діагностичних та авторських корекційно-розвиткових методик, алгоритм функціонування міжгалузевої програми, яка

включає міждисциплінарний підхід до клініко-психолого-педагогічного обстеження дітей, авторські підходи до превентивної корекції та розвитку дітей раннього віку з ускладненнями розвитку, а також зміст психолого-педагогічного супроводу родини. Схвалюємо, що в процесі розробки методики формувального експерименту автор спиралась, в першу чергу, на одне із провідних положень нейропсихології про те, що комунікативно-мовленнєві порушення в ранньому віці є зворотними, адже це обумовлене високою пластичністю дитячого мозку. А своєчасно організовані заходи комплексного міждисциплінарного супроводу дозволяють, в більшості випадків, попередити більш тяжкі форми комунікативно-мовленнєвого недорозвинення.

В цьому ж розділі автором представлено результати повторного обстеження, для обробки якого було використано методи вимірювання, формалізації та інтерпретації даних; кількісний та якісний аналіз даних; статистичний метод t-критерій Стьюдента для порівняння середніх значень імпресиво-діяльнісної, лінгвістично-когнітивної та соціально-комунікативної складових комунікативно-мовленнєвого розвитку, отриманих під час формувального етапу дослідження. Дисертант довів факт ефективності впровадження корекційно-розвиткової програми шляхом застосування методу t-критерія Стьюдента, з чим ми погоджуємось

Загалом зміст дисертації та публікацій дисертантки дає підстави стверджувати, що подане до захисту дослідження є фундаментальним і завершеним, його результати містять беззаперечну наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення, пройшли необхідну апробацію у ході обговорень на міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях в Україні та за кордоном. Однак, поряд із позитивною оцінкою результатів роботи, щодо окремих її положень можна відзначити, що деякі твердження є дискусійними або потребують доопрацювання:

1. У дисертаційному дослідженні зазначено, що було розроблено програмно - методичний комплекс, однак у самій дисертаційній роботі є тільки програма, вважаємо за необхідне опублікувати методичні рекомендації для батьків та фахівців щодо особливостей формування передкомунікативних та

базових комунікативних вмінь і навичок у дітей раннього віку з ускладненнями розвитку.

2. На сторінці 3. дисертаційного дослідження вказано, що поглиблено і уточнено зміст поняття «комунікативні навички», однак у самому тексті дисертаційного дослідження, на нашу думку, не в повній мірі розкрито поняття комунікативні навички, базові комунікативні навички та їх складові.

3. Список використаних джерел бажано поповнити більш новими науковими виданнями з даної проблематики.

У підсумку наголосимо, що висловлені побажання є дискусійними і не зменшують значної наукової цінності дисертації Н. В. Возчикової. Автор виявила високу наукову ерудицію, досягла поставленої дослідницької мети, чим зробила вагомий внесок у розширення і збагачення наукового знання у спеціальності 016 Спеціальна освіта.

На підставі вищезазначеного можна стверджувати, що представлене дисертаційне дослідження за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язання проблеми, практичним значенням відповідає чинним вимогам «Порядку присудження наукового ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою кабінету міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її автор, Н.В. Возчикова може бути рекомендована до захисту на спеціалізованій Вченій раді для здобуття наукового ступеня вищої освіти доктора філософії PhD зі спеціальності 016 спеціальна освіта.

Рецензент:

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психокорекційної педагогіки
та реабілітології

Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Сергій ПУТРОВ